

Vedtatt i kommunestyret 27.10.2022



Kulturmiljøplan for 2022-2032

Kommunedelplan for kulturminner
og kulturmiljøer



Innholdsfortegnelse

| | |
|--|----|
| 1 Innledning | 4 |
| 1.1 Formålet med planen | 5 |
| 1.1.1 Hovedmål | 6 |
| 1.1.2.Delmål..... | 6 |
| 1.2 Arbeidet med planen | 7 |
| 1.3 Planens oppbygging, geografiske og faglige avgrensninger | 7 |
| 1.4 Bestemmelser..... | 8 |
| 1.4.1 Bestemmelser | 8 |
| 1.4.2 Generelle retningslinjer..... | 9 |
| 2.1 Hvorfor ta vare på kulturminner? | 10 |
| 2.2 Kulturminner og bærekraft..... | 11 |
| 3 Kulturmiljø og hensynssoner | 12 |
| 3.1 Børsøra | 13 |
| 3.2 Norgesmøllene i Buvika..... | 13 |
| 3.3 Gravhaugene på Jyssen og Kongehaugen..... | 14 |
| 3.4 Viggja og kirketomta på Viggja..... | 14 |
| 3.5 Bygdaborgen på Stensåsen | 14 |
| 3.6 Lisbetsæter | 14 |
| 3.7 Børsa prestegard..... | 15 |
| 3.8 Husaby..... | 15 |
| 4 Kulturhistorisk oversikt..... | 15 |
| 4.1 Kirker og kirkesteder..... | 16 |
| 4.2 Gravminner..... | 18 |
| 4.3 Samferdselshistorie | 19 |
| 4.4 Krigsminner i Skaun kommune | 20 |
| 4.5 Nyere historie i Skaun kommune | 21 |
| 4.6 Industri..... | 21 |
| 4.7 Ikke registrerte kulturminner | 23 |
| 4.8 Immaterielle kulturminner..... | 24 |
| 5 Roller og ansvar..... | 25 |

| | |
|--|----|
| 5.1 Statens rolle i kulturminnevernet..... | 25 |
| 5.2 Fylkeskommunens rolle i kulturminnevernet | 25 |
| 5.3 Kommunens rolle i kulturminnevernet | 26 |
| 5.4 Eiers rolle i kulturminnevernet | 26 |
| 6 Handlingsprogram | 27 |
| 6.1 Etablering av Skaun kommunes kulturminne- og kulturmiljøfond..... | 27 |
| 6.2 Hensynssonene og oppfølging av disse..... | 28 |
| 6.3 Utvikling av Børsa prestegard | 28 |
| 6.4 Etablering av gravhaugpark ved Jyssen | 28 |
| 6.5 Bidra til restaurering av verneverdige og eldre bygninger i Skaun..... | 29 |
| 6.6 Styrke formidling ved kulturminner..... | 29 |
| 6.7 Vedlikeholdsoversikt for utvalgte kulturminner..... | 30 |
| 6.8 Oppdatering og digitalisering av SEFRAK-registreringene | 30 |
| 6.9 Etablere egne hensynssoneområder ved kommunens kirker..... | 30 |
| 7 Kulturminner som har juridisk beskyttelse | 31 |
| 7.1.1 Automatisk fredede kulturminner..... | 32 |
| 7.1.2 Kulturminner fredet ved vedtak..... | 32 |
| 7.1.3 Vedtaksfredet | 32 |
| 7.1.4 Forskriftsfredet kulturminne..... | 33 |
| 7.1.5 Midlertidig fredning..... | 33 |
| 7.1.6 Listeførte kirker | 33 |
| 7.2 Lov om planlegging og byggesaksbehandling..... | 34 |
| 7.3 Andre aktuelle lover, meldinger og konvensjoner | 35 |
| 7.4 Kulturminner uten særskilt juridisk beskyttelse..... | 36 |
| 8 Vernekriterier og utvalgsgrunnlag..... | 36 |
| 8.1 Klasse A - svært høy antikvarisk verdi..... | 38 |
| 8.2 Klasse B - høy antikvarisk verdi | 38 |
| 8.3 Klasse C - antikvarisk verdi..... | 39 |
| 9 Vedlegg..... | 40 |
| 10 Litteraturliste..... | 41 |

1 Innledning

Kulturmiljøplanen i Skaun kommune skal fungere som styringsverktøy i kommunens kulturvernarbeid og forvaltning av våre felles kulturminner. Ved siden av et stort frivillig arbeid på kulturhistorieområdet, er det behov for en styrking og en tydelig retning i det kommunale kulturvernarbeid. Mye av det som er vernet av kulturminner og -miljøer fra tidligere er gjort av statlige sektorer og direktorater.

Å etablere en kommunal kulturmiljøplan er i tråd med et av de nasjonale målene i regjeringens strategi for Norges miljøpolitikk: mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal forvaltes og ivaretas som bruksressurser, og som grunnlag for kunnskap, opplevelser og verdiskaping. Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer skal bevares i et langsiktig perspektiv.

Denne kulturmiljøplanen er først og fremst et redskap for kommunens administrasjon og politikere i arbeidet med bevaring og forvaltning av kulturminneverdier. Vi håper at den vil gi nyttig kunnskap for eiere av gamle bygg og for de som eier grunn der det er registrert kulturminner. Vi tror også planen vil være av interesse for deg som bor i kommunen.

Kulturminner og -miljøer er viktig fordi de kan gi opplevelse av identitet, tilhørighet og samhold. God kulturminneforvaltning er god folkehelsepolitikk, og bidrar til vår mentale helse.

Kulturminner og -miljøer kan også gi perspektiv på oss selv og på Skaun kommune som en del av, og som aktør i, storsamfunnet. Kulturminner kan være alt fra attraksjoner som får oss til å ønske å reise til et sted, til trekkplaster i ei trimløype eller en kultursti. Tar vi vare på kulturminner tar vi vare på miljøet.

Kulturminneforvaltning har tradisjoner for, og en tendens til, å presentere noen sider ved kulturhistorien, og glemme eller tilsidesette andre deler av den. Vi ser at den framlagte planen fra Skaun kommune i for liten grad tar tak i marginaliserte gruppers historie. Herunder inngår historien til nasjonale minoriteter, våre nye innbyggere med annen etnisk opprinnelse, og utstøtte gruppers historie. Noen vil sikkert også mene at kvinners historie ikke er like godt presentert i planen. Vi håper dette er sider som kan komme inn ved en rullering av planen.

I Skaun kommunes Planstrategi (vedtatt i Skaun kommunestyre 15.12.2016) står det følgende om kulturmiljøplanen:

Planen vil legge opp til et registrerings-, kartleggings-, og verdisettingsarbeid som er av stor betydning i en kommune i vekst og med til tider stor utbyggingstakt. Dette arbeidet vil gi oss et godt beslutningsgrunnlag for å kunne ta stilling til hvilke kulturminner som skal tas vare på og hvorfor. En slik plan er også et viktig redskap for flere fag og forvaltningsområder i kommunen.

Planprogrammet for kulturmiljøplan ble vedtatt i Skaun kommunestyre 13.12.2018.

1.1 Formålet med planen

Planen skaper grunnlag for en mer bærekraftig kommunal kulturmiljøpolitikk, og identifiserer viktige kulturminner og -miljøer i Skaun kommune. Planen legger vekt på særpreget og mangfoldet som knytter seg til Skauns historiske utvikling, gjennom bevaring av kulturminner og kulturmiljøer. Planen skal være et viktig verktøy for bevaring av kulturhistoriske, arkitektoniske og miljømessige verdier som ledd i en helhetlig kultur-, miljø- og ressursforvaltning.

Gjennom å løfte fram og legge føringer for flere viktige samfunnsområder, skal kulturmiljøplanen skal gjøre Skaun kommune mer aktiv og attraktiv. Planen skal være et redskap for en mer bærekraftig utvikling av kommunen. Her inngår styrking av innbyggernes identitet og tiltak for bedre miljøforvaltning.

Som vedlegg til planen ligger *Registeret over prioriterte kulturminner og -miljø* (vedlegg 1). Dette er utarbeidet sammen med Kulturmiljøplanen, og her blir utvalgte bygg, anlegg og miljø fremhevet. Dette synliggjør viktige kulturmiljø, eller deler av slike miljø. Bevaring og formidling av disse er et viktig formål med denne planen.

I Stortingsmelding 16 (2019-2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* blir kulturmiljøområdet i sterkere grad enn tidligere knyttet sammen med miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft. Et av de statlige målene er at «kulturmiljø skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging». Dette er føringer som har vært styrende for arbeidet med denne planen.

Vi har derfor utviklet følgende hoved- og delmål:

1.1.1 Hovedmål

1. Styrke kulturminnevernet i Skaun kommune

Målet innebærer en kommunal forpliktelse til å aktivt bidra faglig og økonomisk for å styrke kunnskap, forvaltning og bevaring av vår kulturarv.

2. Sikre at et representativt utvalg av kulturminner og -miljøer knyttet til Skaun kommunes historie og utvikling vernes for framtidige generasjoner

Målet innebærer at kulturmiljøplanen gir grunnlag for juridisk bindende konsekvenser gjennom kommuneplanens arealdel. Det kan medføre begrensninger i forbindelse med utbygging, ombygging eller andre tiltak på områder, bygninger og objekter som foreslås vernet etter Plan- og bygningsloven.

3. Bidra til identitetsbygging for kommunens innbyggere

Målet innebærer at planen skal brukes aktivt for utvikling av nærmiljø og forståelse av hvem vi var, hvem vi er og hvordan kommunen skal utvikles i framtida.

1.1.2. Delmål

1. Sikre tydelige føringer for forvaltningen av kulturminner og -miljøer.

2. Øke kunnskapen om våre kulturminner og -miljøer. Gjennom god forvaltning sikre at disse kan brukes som ressurs for samfunnet gjennom opplevelser, identitetsbygging og verdiskaping.

3. Identifisere og definere områder som ikke skal reguleres til boligbygging og annen infrastruktur.

4. Bidra til å styrke miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft gjennom god forvaltning av kulturmiljø lokalt.

5. Bidra til økte tilskudd til kulturminnearbeidet i kommunen, både gjennom nasjonale, regionale og lokale ordninger.

6. Sørg for god formidling og økt tilgjengelighet ved flere av de viktigste kulturmiljøområdene våre. Her blir forvaltning og oppfølging av hensynssoneområdene spesielt viktig.

7. Gjennom god kulturmiljøforvaltning skal det være et mål at historiske områder og formidling av lokal kulturhistorie bidrar til identitetsbygging og god folkehelse. Tilretteleggingen bør være universelt utformet, der det er mulig.

8. Legge til rette for videre dokumentasjons- og registreringsarbeid.

1.2 Arbeidet med planen

Arbeidet med kulturmiljøplanen startet i 2015, gjennom et samarbeid med daværende Orkdal og Meldal kommuner om å lage en regional kulturmiljøplan. Takket være økonomisk støtte fra Riksantikvaren, faglig rådgiving fra Trøndelag fylkeskommune og et samarbeid med Museene i Sør-Trøndelag (MIST) og Orkla Industrimuseum, ble det lyst ut en stilling som regionhistoriker som også skulle bidra i arbeidet med kulturmiljøplanen.

Meldal og Orkdal kommuner valgte våren 2019 å trekke seg fra arbeidet med en felles regional kulturmiljøplan, som følge av kommunal sammenslåingsprosess. Skaun kommune gikk da videre med å utarbeide en egen kommunal kulturmiljøplan.

For å sikre fremdrift og forankring i fremtidig kommuneplan, ble en styringsgruppe og en referansegruppe (HOKU) opprettet. I tillegg har planprosessen bidratt til å etablere en faglig og systematisk kulturminneforvaltning, og en mer effektiv saksbehandling i kommunen.

En sentral del av arbeidet har vært å innhente kunnskap om de kulturminnene og -miljøene vi allerede har kjennskap til, blant annet gjennom bruk av nasjonale databaser. Blant disse er SEFRAK- registeret, Askeladden og Kulturminnesøk. Noe av denne kunnskapen om kulturminner og -miljøer i Skaun er samlet i vedlegget Register over prioriterte kulturminner og miljøer i Skaun kommune.

Mye av den nye kunnskapen vi tilføres i dag kommer fra frivillige, aktive detektor-miljø i kommunen/regionen, og gjennom et godt samarbeid mellom kommunen, fylkeskommunen og Riksantikvaren. I tillegg har lokal kompetanse og innspill fra innbyggere vært viktig. Her inngår samarbeidet med Skauns historielag, som har vært essensielt.

Kulturmiljøplanen gir en ny sammenstilling av dagens kunnskap, situasjon og tilstand på området. I planen presenteres ulike kulturminner og -miljøer som til sammen sier noe om Skaun kommunes historie. Vi har i løpet av arbeidet med planen sett at vi ikke har komplett oversikt over kulturminner i kommunen, og at det fortsatt er behov for å foreta nye registreringer. Derfor har vi som delmål i planen å jobbe videre med dokumentasjons- og registreringsarbeid.

1.3 Planens oppbygging, geografiske og faglige avgrensninger

Planens første del gir en introduksjon til kulturminnevernet som fagfelt, dets ansvarsfordeling, samt en generell beskrivelse av Skaun kommunes historiske utvikling. Planens andre del gir en presentasjon og beskrivelse av de kulturminner og miljøer som er med i planen. Denne delen

inneholder også en begrunnelse for hvorfor disse er vurdert som verneverdige, samt forslag til tiltak og målsettinger som det skal jobbes med i planperioden.

Kulturmiljøplanen er tematisk bygd opp og den er avgrenset til dagens kommuneadministrative grenser.

I arbeidet med kulturmiljøplanen er det mange sider av kulturhistorien som ikke blir belyst. Dels ser vi at plandokumentet og vedlegget med registeret over prioriterte kulturmiljøer i liten grad favner det mangfoldet som finnes av historien til både nasjonale minoriteter, nye innbyggere og innvandrere, kvinners historie og historien til andre marginaliserte grupper. Dette er sider som bør komme sterkere fram ved en rullering av planen. Vi ønsker i denne sammenheng å vise til at dette bildet ikke er ensidig, og ønsker å framheve Skaun historielags arbeid med kommende årbøker om husmannsplasser og husmannsfolket.

1.4 Bestemmelser

Plan for kulturmiljø og kulturminner i Skaun kommune er en kommunedelplan. Dette medfører blant annet at planen vil gi grunnlag for kommunens areal- og samfunnsdel når disse skal til rullering. Her følger en oversikt over hvordan bestemmelsene og retningslinjene i planen vil legge føringer for arealbruk og for saksbehandling.

I kommuneplanens arealdel vil det bli etablert hensynssoner med egne bestemmelser etter Plan- og bygningslovens §11 - 9 nr. 7. for å ivareta særlig hensyn til, og bevaring av, kulturminner- og miljøer i tråd med kulturmiljøplanens formål.

Følgende foreslås innarbeidet i kommuneplanen:

1.4.1 Bestemmelser

Kulturminner, historiske hageanlegg og bygningsmiljøer, samt vegetasjon og landskap med kulturhistorisk verdi, skal søkes bevart. Det skal legges vekt på verneverdi og sammenhengen kulturminnene inngår i. Nye tiltak skal ha en bevisst plassering og utforming i forhold til kulturmiljøet og kulturminnet det blir en del av, og tilpasses dette.

1.4.2 Generelle retningslinjer

For alle kulturminner og -miljøer i registreringsoversikten og hensynssonene som er omtalt i kulturmiljøplanen (vedlegg 1), som ikke allerede er dekket av bestemmelsene over, gjelder følgende retningslinjer:

1. Fjerning av kulturminner som er omtalt i kulturmiljøplanen bør ikke tillates.
2. Hensynet til kulturmiljøene og kulturminnene skal være førende for arealbruken, og for bygge- og anleggstiltak. Den visuelle opplevelsen av landskapet, verdifulle landskapselementer, bygninger og anlegg skal søkes bevart.
3. Ved byggetiltak på verneverdige bygninger skal det legges særlig vekt på å opprettholde bygningen, og kulturmiljøets, karakter og særtrekk.
4. Faste kulturminner som gamle veier, bruer, steingjerder, grensestein, veimerker, hustufter, kullmiler og lignende bør ikke bygges ned eller fjernes. De bør bevares som historiefortellende elementer i landskapet.
5. Ved oppføring av nye bygninger bør stedegen historisk byggeskikk vektlegges. Nye bygninger og anlegg bør ikke representere en svekkelse av kulturmiljøets verdi og integritet.
6. I reguleringsplaner som berører kulturmiljøer skal det gis bestemmelser både til arealformål og hensynssoner, blant annet for å sikre verneverdier i bygninger, andre kulturminner og kulturmiljø. Herunder arkitektur, estetikk og kvalitet (siktlinjer, plassering, fasade, materialbruk, form, struktur, funksjon, uttrykk, forholdet til stedet, landskapet og områdets karakter), jmfør pbl. § 12-7 nr. 6. Punktene over skal redegjøres for i reguleringsplanen.

1.4.3 Retningslinjer for saksbehandling av bestemmelser og retningslinjer etter kulturmiljøplanen

1. Ved istandsetting av verneverdige bygninger skal opprinnelige eller eldre eksteriørmessige detaljer bevares i så stor utstrekning som mulig. Opprinnelige bygningsdeler bør repareres fremfor å skiftes ut der det er mulig.
2. Ved byggetiltak på verneverdige bygninger skal det legges særlig vekt på å opprettholde bygningens karakter og særtrekk. Konsekvensene av varige fysiske inngrep skal synliggjøres i plan- og byggesak. Det skal sendes inn skriftlig redegjørelse for tiltaket med foto som viser tidligere og nåværende situasjon og tegninger av berørte kulturminner.
3. Ved søknad om riving og vesentlig endring av bygninger skal det sendes inn tilstandsanalyse (med foto), NS-EN 16096, fra firma med god erfaring å sette i stand verneverdige bygninger. Analysen skal redegjøre for hvilke tiltak som trengs for å sette

bygningen i stand. Det skal også sendes inn foto av tilstøtende bygninger og tun, slik at tiltakets konsekvenser for helheten tydelig kommer fram.

2 Kulturminner

Kulturminner er «*alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, berunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til*» ([Kulturminneloven § 2](#)).

Kulturminnelovens brede definisjon innebærer at alle spor omkring oss, fra menneskers liv og virksomhet i våre omgivelser, er kulturminner. Kulturminner kan derfor være alt fra lesebriller, og biler, til stavkirker, bautaer til veier og mye annet. Definisjonen av et kulturminne er heller ikke aldersbestemt, så det kan både være fra fjern eller nær fortid.

Kulturminner og kulturmiljøer er en integrert del av vårt samfunn og for vår historiske selvforståelse. De gir oss kunnskap om vår fortid, hvordan vi har kommet dit vi er i dag, hvem vi er, og fremveksten av det samfunnet vi kjenner i dag. I tillegg har kulturminner og kulturmiljøer en opplevelsesverdi, som medfører at de kan brukes som ressurs av samfunnet for å styrke kunnskapsbygging, opplevelser og næringsvirksomhet. Vi har, både for oss selv og framtidens generasjoner, et ansvar for å ivareta kulturminnene og -miljøene som er viktige for oss.

2.1 Hvorfor ta vare på kulturminner?

Gjennom en helhetlig samfunnsplanlegging vil kulturarv og kulturminner være en positiv ressurs og kanskje en del av løsningen på vår tids samfunnsutfordringer.

Et steds særpreg formes i stor grad av de fysiske minnene om fortiden, og kunnskap om hendelser knyttet disse stedene. Kulturminner og historiske miljøer er også faktorer som gjør et sted interessant, både for egne innbyggere og besøkende. Å ta vare på særpreg er i tillegg viktig for å styrke identitetsfølelsen og stedstilhørigheten til innbyggerne.

Noen av våre kulturminner- og miljøer er uerstattelige og er verdifulle kunnskapskilder. Ved siden av å bidra til å «skape miljø», representerer den eldre bygningsmassen også store ressurser rent bygnings- og bruksmessig. Dette har både en umiddelbar økonomisk og en mer langsiktig klimaregnskapsmessig side.

Hvilke av våre kulturminner som identifiseres som bevaringsverdige kulturminner, varierer over tid, i takt med utviklingen av samfunnet og bedre kunnskap. Det er derfor naturlig at utvalget i kulturmiljøplanen revideres med jevne mellomrom.

Årsakene til hvorfor vi velger å ivareta ting for framtiden er mange. Det er ikke alltid slik at alle er enige om utvalget av kulturminner. Iblant kan kulturminner og bevaringen av disse være konfliktfylte, og kan oppfattes som å representere noe smertefullt. Krigens kulturminner er eksempler på dette. Uansett hva vi mener om dette, så er også disse en del av vår historie og kulturarv, og bør ivaretas slik at også framtidige generasjoner kan lære om den delen av vår historie.

Selv om vi omgir oss med kulturminner til enhver tid, så betyr ikke det at vi bør bevare alt – det er verken ønskelig eller realistisk. Derfor har vi, basert på eksisterende kunnskap og innspill fra innbyggere, gjort en faglig vurdering av hva som er viktig for Skaun kommune å ivareta. For å gjøre arbeidet på en god måte, har vi benyttet et sett av vernekriterier (se kapittel 7 om vernekriterier og utvalgsgrunnlag).

2.2 Kulturminner og bærekraft

I Stortingsmelding nr. 16 *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* skrives det at det er viktig at forvaltningen av kulturmiljø ses i sammenheng med, og er en integrert del av, den øvrige klima- og miljøforvaltningen. Denne koblingen er aktuell gjennom klimaendringenes effekt på kulturmiljøet, også i Skaun kommune. Og bevare kulturmiljø kan bidra til reduksjon av klimagassutslipp og til vekst i den sirkulære økonomien.

Våren 2021 kom Riksantikvaren med rapporten *Bevaring er mest bærekraftig*, som gir råd for klimaeffekten av bevaring og gjenbruk. Flere forskningsrapporter har påvist at bruk av eldre



Børsøra 11.02.20, springflo. Foto: Steinar Haugen

hovedsakelig i betydningen kulturarven har for identitet, tilhørighet, livs kvalitet og helse for alle. Aktiviteter som skjøtsel, istandsetting og rydding bidrar til å legge forholdene til rette for fysisk aktivitet, gir rikere kulturmiljøopplevelser og gjør det attraktivt å komme seg ut. Kulturarv bidrar dermed til å bygge sosial kapital og til å gi sosial tilhørighet.»

Kulturmiljøplanen må derfor forstås å være et viktig bidrag til arbeidet med styrket folkehelse.

3 Kulturmiljø og hensynssoner

De senere årene er det blitt mer og mer vanlig at man innenfor kulturminnevernet ser kulturminner i en større sammenheng. Det er i dag ikke nødvendigvis kun selve kulturminnet som er viktig å bevare, men konteksten som finnes rundt selve kulturminnet. Ved en slik forståelse blir det kulturmiljøets helhet som er essensielt å bevare.

I Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* kommer regjeringen med tre nasjonal mål:

bygninger kan være et godt alternativ til å bygge nytt. Eldre hus er allerede bygd, ofte av materialer med lang levetid, og deres klimafotavtrykk er allerede satt og kan med enkle grep gjøres mer klimavennlige og energieffektive.

Klimaendringene vi ser i dag vil kunne føre til store utfordringer, også innenfor kulturminnevernet. Springflo og forventet havstigning vil gi utfordringer for flere kulturmiljø i Skaun kommune.

Nye mål i kulturmiljøpolitikken presiserer viktigheten av å se miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft i sammenheng. For den sosiale dimensjonen omfatter den både sosiale og kulturelle aspekter. Stortingsmeldinga beskriver at «*kulturarvens potensial for å oppnå sosial bærekraft ligger*

- Alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø
- Kulturmiljø skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging
- Et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk

Basert på vernekriterier og utredninger som er gjort, samt fylkeskommunale prioriteringer, har Skaun kommune endt med å prioritere åtte kulturmiljøer. Det er utarbeidet egne hensynssoner for hvert av disse områdene. Å avsette hensynssoner for kulturmiljø i kommuneplanens arealdel er et viktig ledd i arbeidet med å styrke kulturminnevernet i Skaun – som er hovedmålet for denne planen. Hensikten med hensynssoner for kulturmiljø er dels at kulturhistorisk verdifull bebyggelse og særpregede områder bevares, men også at helheten rundt kulturmiljøene sikres.

Hensynssonene for disse kulturmiljøene er utarbeidet med bakgrunn i at områdene skal få et styrket vern og at folk får en større forståelse for viktigheten av områdene, da de er ansett som svært viktige å ivareta for framtida. Fire av hensynssoneområdene omfatter også automatisk fredede kulturminner. For forklaring på “automatiske fredede kulturminner” og andre begrep, se kapittel 7.

Begrepet vern oppfattes av enkelte som noe negativt, som forhindrer videre utvikling og muligheter for næringsvirksomhet og utvikling. Det er riktig at begrepet vern vil medføre noen begrensninger i forhold til det aktuelle objektet, noe som er nødvendig for at vi skal kunne bringe det videre som en del av vår kulturarv for fremtiden. Vern- og vernebestemmelser legger ingen føringer for aktivitet. Formålet med vern er å ivareta og sikre felles verdier som vurderes viktige for våre samfunn. Den beste formen for vern er gjennom bruk, det er derfor viktig for kommunen å finne gode løsninger slik at områdene og husene det gjelder kan brukes.

Følgende kulturmiljøer er lagt inn med hensynssoner i denne planen:

3.1 Børsøra

Børsøra er et bevaringsverdig bygningsmiljø, og er et av kommunens viktigste kulturmiljø som er i aktiv bruk. Området består av strandsitterstuer og naust.

3.2 Norgesmøllene i Buvika

Norgesmøllene sitt anlegg (tidligere Piene Mølle 1878 – 1991), ble bygget opp i andre halvdel av 1800-tallet og ble raskt en hjørnesteinsbedrift i Buvika. Mølla i Buvika er i dag verdens nordligste

matmjøl-mølle. Anlegget er et viktig industrimiljø med kulturhistorie tilbake til etableringa på 1800-tallet og hvor tilpasning til nye krav for produksjon er tilpasset de gamle bygningene.

3.3 Gravhaugene på Jyssen og Kongehaugen

Dette området er en de store gravhaugområdene i Trøndelag. Det er også flere registreringer i området rundt det i dag automatisk fredede området. Trolig er det også slik at det finnes hittil uoppdagede kulturminner eller gravhauger i tilknytning til Jyssen. Gravhaugen på Herstad, omtalt som «Kongehaugen» inngår i hensynssonen.

3.4 Viggja og kirketomta på Viggja

De siste årene er det gjort flere historiske funn som gir oss en bedre forståelse av historien til Viggja. Trolig har Viggja hatt en mer sentral plass i vikingtid og middelalderen enn det vi fram til i dag har hatt kunnskap om. Behovet og ønsket om å etablere en hensynssone på Viggja bygger på denne nye kunnskapen, samt et behov for å ivareta Viggjas særegenhet i en tid med store endringer.

3.5 Bygdaborgen på Stensåsen

Bygdaborgen på Stensåsen ved Laugen ble først registrert i 2014. Borgen dekker et stort område med form som et platå, og er større enn de fleste samtidige bygdaborger i Trøndelag.

3.6 Lisbetsæter

Lisbetsæter ble bygget opp som kuranstalt og sanatorium på slutten av 1800-tallet. Arbeidet startet opp i 1886, og var ferdigstilt i 1890. Oppbyggingen av et hovedhus med mange omkringliggende småhus er unikt i Trøndelag, og det er få lignende samtidige anlegg i Norge. Hovedbygget med småhusene og kulturlandskapet gjør Lisbetsæter til et unikt anlegg som bør gis prioritet i arbeidet med kulturminnevern i planperioden.

3.7 Børse prestegård

Børse prestegård er Skaun kommunes eneste fredete bygningsanlegg, og både hovedhuset og stabburet er fredet. En hensynssone vil bidra til å sikre prestegården og kulturmiljøet den er en del av for framtida.



Børse prestegård

3.8 Husaby

Husaby er det kulturminnet i kommunen som det knytter seg flest historier til, og også det kulturminnet i Skaun som er mest kjent utenfor egne kommunegrenser. Husaby var høvdingsete for Einar Tambarskjelve, og dermed også en av Trøndelags sterkeste og viktigste maktbaser i lengre perioder.

Formålet med hensynssonebevaring er å ivareta den kulturhistorisk verdifulle bebyggelsen, bygningsmiljøet og landskapet. Området skal blant annet bevares som en kilde til kunnskap og opplevelser. Se hensynssonearkene for mer informasjon. På hensynssonekartet kan du se hvor i kommunen disse åtte hensynssonene ligger. Hensynssonearkene og -kartet er vedlegg til planen.

4 Kulturhistorisk oversikt

I Skaun kommune har det blitt gjort mange funn som har gitt ny kunnskap om kommunens plass i regionens historie. Blant de nyeste funnene er et gravfunn på Olstad, ei bronsealdergrav i Hummellia i Børse, bygdeborgen på Stensåsen ved Laugen, og det som trolig er grunnmuren til et kastell vegg i vegg med den gamle kirkeruinen på Viggja. Bautasteinene på Naustan er også blant kommunens eldste kulturminner. Disse steinene, som kan være fra jernalderen, har tidligere stått i sjøkanten i Børse. De ble tidlig på 1900-tallet flyttet opp til sin nåværende plassering. Flyttinga er et eksempel på hvordan og hvorfor vi kan ta vare på kulturminner der disse er utsatt for erosjon og havstigning. Disse funnene bidrar til å endre vår kunnskap og forståelse om de som bodde her, og hvordan vi skal forstå nærmiljøet vårt i en historisk kontekst. Med så mange nye funni

løpet av kun en tiårsperiode, blir det spennende å se hva de neste årene avdekker av kulturminner.

Det er ikke bare eldre kulturminner og kunnskapen om dem som er viktige for oss. Tilgangen til fjorden, rik vanntilgang og gode skog- og jordbruksarealer har gjort Skaun til et viktig sted også i moderne tid. Et sted der mennesker har utviklet både næringsvirksomhet, religiøs tro, og mye



Skaun kirke på Venn

annet. To sentrale kulturminner i kommunen er fortsatt i bruk til det de opprinnelige ble bygget til: Skaun kirke fra slutten av 1100-tallet, og Norgesmøllene i Buvika som ble etablert på slutten av 1800-tallet. Begge disse framstår i dag som gode representanter for et aktivt kulturminnevern, og som eksempler på hvordan kulturminner kan tilpasses vår tid og fylle samtidens funksjoner og behov på en utmerket måte.

Skaun kommune har siden 1950 doblet sitt innbyggertall. Denne befolkningsveksten har ført til stor byggevirkosomhet, og regulering av stadig nye områder for boligbygging. De nye boligene skaper sammen et kulturlandskap og blir et kulturminne fra sin tid. Eksempelvis er Brekka med sin boligmasse et typisk eksempel for 60- og 70-tallets

nye boligfelt og utbyggingsområder, med tilhørende infrastruktur. Boligbyggingen i Brekka slik vi kjenner den i dag startet i 1965.

4.1 Kirker og kirkesteder

Skaun kommune har en rik kirkehistorie. Den omhandler mange kirker og kirkesteder, og både byggene og plasseringen av disse sier mye om kirkeliv, ferdselsårer og samfunnet i bygdene i tidligere tider.

Skaun kirke på Venn er datert til 1182-83, og er vår eldste kirke. På den tiden hadde det allerede vært kirke på Husaby ei god stund. Den var bygd som annekskirke i Orkdøla prosti, og var



Detalj fra antemensalet i Skaun kirke

sammen med ei hovedkirke i Orkladalen prostiets eneste kirker. Kirka på Venn er et av de aller best bevarte kulturminnene i kommunen, og er fortsatt et bygg som er viktig for vår tids kirkelige virksomhet. Inne i kirka finnes et vakkert antemensale fra middelalderen. Et antemensale er en alterbordsfront. Dette antemensalet er ett av to antemensaler i verden fra denne

tiden som fortsatt står i sin opprinnelige kirke. De fleste av denne type kirkeromsutsmykninger forsvant med reformasjonen.

I Buvika ble det også bygd ei kirke på slutten av 1100-tallet. Kirka er først omtalt i 1253. Den var ei høgendekirke (gardskirke) på garden Presthus. I 1655 fikk så Buvika ei ny kirke. Denne kirka sto også på Presthus. I juni 1728 gikk det leirras i Buvika, og raskanten stoppet kun meter fra kirkeveggen. Kirka ble i 1728 eller 1729 flyttet til Sandstu, som ligger nedenfor Brekka. Dagens kirke i Buvika er fra 1819. For mer informasjon om Buvik kirke og kirkene i Buvika anbefaler vi jubileumsboka utgitt i 2019.

Børsa kirke ble oppført i 1857 som sognekirke for Viggja og Børsa etter at det ble bestemt at ny felles kirke skulle ligge i Børsa. Se jubileumsbok for Børsa kirke fra 2007 for mer informasjon.

Kirka på Viggja ble revet i 1857, samme år som ny kirke sto ferdig i Børsa. Altertavla fra Viggja kirke ble overført til ny kirke på Geitastranda. Et bord fra kirka på Viggja finnes på Skaun bygdamuseum. Bordet ble våren 2022 dendrokronologisk datert til å være fra tidlig 1500-tallet. Kirkestedet på Viggja er et viktig kulturminne i Skaun kommune, og mye taler for at det finnes mye uavdekket historie akkurat her, noe arkeologiske funn også har påvist. Det ligger som tiltak i kulturmiljøplanen å skaffe mer kunnskap om Viggja som kirke- og handelssentrum. Se også omtalen i hensynssoneark for Viggja.

Husaby er det kulturminnet som er mest kjent både utenfor kommunen og innad. Stedet var høvdingsete for Einar Tambarskjelve og gården var en av Trøndelags sterkeste og viktigste

maktbaser i lengre perioder. Kirka på Husaby ble trolig bygd noe før Skaun kirke. Det kan ha vært ei trekirke på Husaby før steinkirka ble reist.

Husaby var det andre stedet i Norge som hadde vitenskapelige historiske utgravninger. Disse fant sted i 1848 etter initiativ fra den da nystartede lokalavdelingen av Fortidsminneforeninga i Trondheim. Ruinene etter gårdskirka på Husaby er i dag et viktig symbol for makta som var samlet der på 1000-, 1100- og 1200-tallet. Arkeolog og historiker Øystein Ekroll har omtalt Skaun kirke og kirka på Husaby som «søsterkyrkjene i Skaun» og har vist til at det er få andre bygder i landet som har hatt to steinkirker bygd i samme periode.

For å bevare kirkene i Skaun vil kommunen

- **følge opp handlingsplanen for de tre kirkene**
- **sammen med Fellesrådet i Skaun bidra til god drift og vedlikehold av kirkene**
- **bidra til at helheten i kulturmiljøene ved kirkene ivaretas**
- **medvirke til at alle tre kirkene med deres gravsteder etablerer lokale verneplaner**
- **i løpet av planperioden etablere egne hensynssoneområder med påfølgende hensynssonedokument for alle tre kirkene**

4.2 Gravminner

Skaun kommune har flere store gravfelt som vitner om, og gir kunnskap om, vår lange historie. Samtlige av disse er automatisk fredet etter Kulturminneloven.

Gravfeltet på Jyssan i Børse er et av Trøndelags store gravfelt, og det er et tiltak i handlingsprogrammet å løfte fram, tilrettelegge og formidle kunnskapen om dette gravfeltet. Tilpasset formidling og innhenting av mer kunnskap om historien til Jyssan blir viktig arbeid i årene som kommer. Gravfeltet er fredet, og i hensynssonedokumentet foreslås det at det også legges inn en hensynssone.

I tillegg er det nylig avdekket et gravfelt på Mannsfjellet. Utgravningene her ga funn av både vikingsverd og -skjold. Gravfeltet har trolig vært større enn det som ble avdekket under utgravningene, og det er sannsynlig at moderne jordbruksdrift har fjernet mye av dette kulturminnet.

Ved Hummellia langs Gammelvegen i Børse finnes også et gravminne. Dette er trolig ei bronsealdergrav, og dermed et kulturminne fra før vår tidsregning. Stedet skal utredes nærmere,

og det bør jobbes med formidling av kunnskapen denne utredningen gir oss (se handlingsprogrammet).

Både tidligere og nåværende kirketomter er viktige kulturminner som trolig inneholdt graver. Eksempelvis bør Kjerkhaugen på jordet mellom Husby gard og Brekka synliggjøres bedre som kulturhistorisk viktig område.

For å ta vare på gravminnene vil kommunen

- **gjennomføre tiltakene ved gravhaugene på Jyssan slik disse er omtalt i hensynssonearket, herunder etablere gravhaugpark**
- **etablere sikringssoner i kommuneplanens arealdel**
- **vurdere vern av utvalgte gravminner ved kirkegårdene**

4.3 Samferdselshistorie

Ferdsels-, transport-, og veghistorien i Skaun har stor tidsdybde og er dermed rik på både funn og minner. Kongeveger utgjorde de viktigste hovedveiene som ble bygget i landet i perioden 1660 (etter Kong Fredrik III tok makten) og fram til 1814. Årsaken bak etableringen var et ønske om å sikre vei, skyss og poststellet i landet. Innen hovedveinettet ble etablert, var de fleste veier i Norge såkalte ride- eller kløvveier. Felles for dem var at de skulle være mulig å ferdes med vogn og kjerre.

Skauns nærhet til Trondheim og Nidaros, og nærheten til havet som ressurs og ferdselsåre, har bidratt til dette. Blant de eldste vegfunn i Skaun er kavelvegen ved Malmsjøen. Veggen har fått navnet Einars veg, og er trolig restene etter en gammel vegstrekning mellom Husaby og Gimse.

Pilegrimsleia er i dag en moderne friluftstrasé. Denne traseen og dette historiske tråkket bygger på vandringsveier og ferdselsårer med historie langt tilbake i tid, trolig til lenge før pilegrimsvandringen til Nidaros begynte. Kanskje er det slik at de pilegrimstradisjonene vi kjenner i dag har fått sin renessanse og funnet sin plass gjennom Sigrid Undsets beskrivelse av Kristin Lavransdatters vandring fra Husaby til Nidaros og til Reinsklosteret?

- ❖ Mye samferdselshistorie fra Skaun er samlet i boka *Fra rideveg til motorveg – veglangs i Skaun gjennom tusen år*, skrevet av Gerd Søraa i 2005. Boka kom ut i forbindelse med åpning av nyvegen gjennom Skaun samme år.

I kommunen finnes også flere eldre bruer som var nødvendige for å sikre trygg ferdsel. Noen av disse er vurdert å ha nasjonal verdi, og omfattes av Statens vegvesens Landsverneplan. Både

Steinkvelvsbrua over Byabekken og brua over Hammerbekken er eksempler på tidligere tiders brubyggingsarbeid. Oppfølging av arbeidet med restaurering av brua i Hammerdalen er med i handlingsprogrammet.

Ferdsel på fjorden var tidligere mer vanlig enn i dag, og var den dominerende reisemåten frem til bilens gradvise inntog i samfunnet fra 1930-tallet og utover. Både Bakkløkkaia, dampskipskaiene på Børsøra og på Viggja er rester etter en tradisjon der transport til Trondheim og nabobygdene gikk sjøvegen. For perioden på 1900-tallet er det særlig transport med båtene Gaulos og DS Orkla som er eksempler på dette. Inndelingen i kirkesogn, der Viggja var



Gammelvegen rundt Pynten, som i dag er tunnel

felles kirkested for både Viggja, Børsøra og Geitastranda er også et bilde på tidligere tiders samhörighet over fjorden.

For å ta vare på samferdselshistorien i Skaun vil kommunen følge opp de nasjonale myndigheter som har ansvar for veganlegg, og særlig de to bruene som er omtalt i registreringsoversikten: brua over Byabekken og brua i Hammeldalen.

4.4 Krigsminner i Skaun kommune

Også i vår kommune er det minner fra krigens dager. De mest synlige minnene er spuntene som står i vannkanten i Brekkberga, og en av grottene i Brekkberga. Begge deler fra da okkupasjonsmakten under andre verdenskrig planla ubåtbunker i Brekka. For mange er historien om Tysklands planer i Brekka og om etablering av Neu Drontheim på Byneset og på Øysand, lite kjent.

Andre minner fra krigen er brua langs fylkesveg 901 i Børsberga. Denne brua ble bygget av tyske styrker og krigsfanger under krigen, og ble for første gang rehabilitert av vegmyndighetene så sent som i 2018.

Det er også verdt å merke seg at kommunens største bygg, den ytterste av siloene ved Norgesmøllene er satt opp i 1980 under den kalde krigen som et beredskapslager for korn. Norgesmøllene hadde avtale med staten fram til 2003 om en slik ordning for matsikkerhet.

For å bedre formidle historien fra krigens dager vil kommunen styrke formidlingen rundt planen om ubåtbunker i Brekka.

4.5 Nyere historie i Skaun kommune

Vi har tidligere omtalt Skaun kommunes befolkningsøkning, og med det følger også vekst i antall boliger og områder regulert til boligbygging og tilhørende infrastruktur. Mens store deler av 1800- og 1900-tallet har vært forbundet med bonde- fiskeri- og industrikultur, er de siste tiårene i særlig grad forbundet med befolkningsvekst, boligbygging, og regionalisering. Skaun kommune er i dag blant kommunene i landet med høyest andel jobbspennere.

Så sent tilbake som på 90-tallet var gardsdrift, fjøstider og en nærhet til landbruket en del av hverdagen i Skaun kommune. I dag er deler av disse jordbruksområdene lagt brakk og flere garder er nedlagt, men Skaun har til tross for nedgangen fortsatt et aktivt landbruksmiljø med viktige produsenter av mat og med brukere som fører disse lange jordbrukstradisjonene videre.

Sammen med nyere historie inngår også historien og fortellingene til de nye innbyggerne i Skaun som har gjort kommunen til et mer fargerikt fellesskap.

For å ta vare på nyere tids historie vil kommunen utvide folks forståelse av at det som skapes i dag er kulturhistorie i morgen.

4.6 Industri

Det har gjennom tidene vært en omfattende og variert aktivitet i Skaun, som omfatter fiske, trelast, jordbruk, energiproduksjon, mekanisk industri, trekullproduksjon, gruvevirksomhet, verft, båtbygging og mye annet.

Ved en gjennomgang av Skaun kommunes industrihistorie er det naturlig å starte med den allerede omtalte etableringen av Norgesmøllene i Buvika. Ved etablering 1878 het anlegget Piene Mølle, etter dets eier. Piene flytta virksomheten sin fra Trondheim til Hammerstranda i Buvika for å få tilgang til en trygg og stabil kraftproduksjon, noe vannkraftressursene i Buvikmarka sørget for. I tillegg var det gode havneforhold for å ivareta eksport av ferdigprodukter til markedet. Anlegget har siden starten gjennomgått en teknisk og bygningsmessig utvikling. Anlegget hadde en sentral regional rolle både under 2. verdenskrig, men også under den kalde krigen. Den ene av de to siloene ved mølla ble bygd som beredskapssilo for matsikkerhet,

bekostet av staten på 1980-tallet. I dag produserer Norgesmøllene i Buvika fortsatt 15 % av matmjølet i Norge, og er verdens nordligste matmjølmølle.



Norgesmøllene i Buvika, 2021

Til tross for at deler av bygningsmassen har gjennomgått endringer i takt med bedriftens utvikling, er industrimiljøet og relasjonen mellom bygningene intakt. I handlingsplanen inngår det å lage en forvaltningsplan for anlegget.

Det har vært bergverksvirksomhet i Skaun over lang tid, blant annet har det vært drevet klebersteinsutvinning på flere steder. Flere av bruddene har historie som går tilbake til når Skaun kirke ble bygget, men kleberstein har også vært viktig for husholdning. Både i Husbymarka og i Eidslia er det funnet spor etter dette.

Trelasthistorien i Skaun kommune er en sentral del av industrihistorien, og favner en lang tidsperiode med fløterdammer, tømmerrenner og flere sagbruk. Det største sagbruket, som også var det som ble drevet lengst, var Eliløkken bruk i Børse. Sagbruket ble avviklet rundt år 2000. I tillegg til disse større industribrukene, har det vært mange gardssager, og flere av disse er fortsatt i drift. Tilgangen til skog og vann har vært sentralt for sagbrukene, derfor finnes mange sagbruk langs breddene av vassdrag.

Disse vassdragene har i nyere tid også fanget interessen til kraftselskaper og andre industrivirksomheter som Piene mølle. De første hydroelektriske kraftverkene ble anlagt i Skaun på starten av 1900-tallet og flere har blitt bygget siden den gang (se årbok for Skaun historielag 2021 for mer informasjon). Disse kraftverkene dekket i stor grad behovene industrien hadde, men gav etter hvert også muligheter for private behov. Som følge av disse anleggene, ble også kraftoverføringslinjer etablert, og utgjorde sammen med mange teglpiper, viktige symboler for den «nye tiden» som Norge var på vei inn i.

Skaun kommune har hatt mye småindustri. Eksempler på dette er bygging av båter, hvor Aarvik, Kjøra og Laberget er blant de kjente båtbyggeriene. Som andre kommuner har også Skaun hatt meierivirksomhet, både i Børse, Lereggen, Grensen og Eggkleiva. Stedsnavna Meieribakken og Meieriskogen i Børse viser hvor meieriet var plassert. Både fiskerier og isdrift har tidvis også vært lokalt viktige næringer.

Det er i dag fortsatt flere små og lokale industribedrifter med stolt historie og sterk forankring i kommunen.

For å styrke formidlingen av og bevare industrihistorien i Skaun:

- **bør det i samarbeid med eierne utarbeides en oversikt over nødvendig vedlikehold og tips til å unngå videre forfall for Piene mølle/Norgesmøllene, og for Vinhuset på Hammer Framigard**
- **bør flere tidlige industriltak, som klebersteinsdrift, kruttproduksjon og forsøk på bergverksdrift omtales eller være turmål når boka *På tur i Skaun* skal revideres**

4.7 Ikke registrerte kulturminner

Det er trolig slik at mange av våre eldste kulturminner ennå ikke er funnet. Et eksempel på dette er funnet av bygdaborgen på Stensåsen ved Laugen så sent som i 2016. Denne borgen fra folkevandringstida er per i dag kommunens eldste kjente byggverk. Funn gjort i 2020 av det som trolig er et kastell på Viggja, styrker også antakelsen om at mye kulturhistorie i Skaun ennå ikke er avdekket. Disse funn er et bilde på at det trolig finnes mange uoppdagede minner fra tidligere tider, og at Skauns rike historie kanskje går lengre bak enn hva vi i dag har kjennskap til.

Flere av de nylig oppdagede og registrerte kulturminnene i kommunen er funnet gjennom stor innsats og god lokalkunnskap av medlemmer i Trondheim metallsøkerklubb og andre

kulturinteresserte med detektor. Vi ser eksempelvis at mange av kommunens registreringer i Askeladden er av nyere dato. Dette og det nylig avsluttede registreringsprosjektet som Skaun historielag har hatt om husmannsplasser, er også et eksempel på at man finner ny kunnskap.

Samtidig er det også slik at mye av det vi omgås med, og ser på som samtidige gjenstander, som bygg, samværsformer og aktiviteter i dag, er en del av historien i morgen. Det er lite av dette som blir registrert eller dokumentert. Det er derfor viktig å ha med seg at verden går rundt, og historien skapes, formes og samles kontinuerlig – også i Skaun kommune.

For å sikre fortsatt godt kulturmiljøarbeid i Skaun kommune bør det jobbes videre med arbeid for å registrere kulturminner.

I arbeidet med videre registrering av kulturminner bør særlig marginaliserte gruppers historie vektlegges.

4.8 Immaterielle kulturminner

I kulturminneforvaltningen er den immaterielle kulturarven definert til «noe ikke håndfast». Ting man ikke kan ta på. Tro, tradisjoner, sagn, hendelser, kunnskap, ferdigheter, spel, stedsnavn og musikk er eksempler på dette. Et immaterielt minne kan stå alene, eller være knyttet til et sted eller en gjenstand.

De materielle minnene har ofte immaterielle minner knyttet til seg, og det er gjerne de immaterielle minnene som gir de fysiske objektene en tilleggsverdi, som for eksempel kunnskapen og håndverket knyttet det å bygge enn Børså-båt.

Registrering av immaterielle minner er et eget prosjekt det ikke har vært ressurser til å ta tak i, i forbindelse med dette planarbeidet. Dette belyses nærmere i tiltaksplanen. De immaterielle minnene i form av historier er like viktige som de materielle minnene. Hvor mange fysiske minner vi enn har, er det uansett historiene knyttet til dem som gjør dem levende og relevante for vårt samfunn i dag.

For å ta vare på immaterielle kulturminner fra Skaun kommune bør det i løpet av planperioden startes registreringer og bygges data om dette. Etablerte registreringsverktøy bør brukes i dette arbeidet.

5 Roller og ansvar

5.1 Statens rolle i kulturminnevernet

Klima- og miljødepartementet (KLD) utformer den nasjonale kulturmiljøpolitikken og har det overordnede ansvaret for kulturmiljøforvaltningen og det øvrige miljøfeltet. Departementet har også ansvaret for internasjonale arbeidsområder som bl.a. verdensarv (Unesco), EU/EØS. KLD treffer endelig avgjørelse i plansaker der det er reist innsigelse, og er klageinstans i saker der Riksantikvaren fatter vedtak etter kulturminneloven.

Riksantikvaren har som direktorat under KLD ansvar for gjennomføringen av den nasjonale kulturmiljøpolitikken. Direktoratet kan fremme innsigelse dersom nasjonale kulturmiljøinteresser er truet, og er klageinstans i saker der den regionale forvaltningen fatter vedtak etter kulturminneloven. Riksantikvaren har ansvar for utvikling av digitale tjenester som sikrer enhetlig kulturmiljøforvaltning, og forvalter viktige data om kulturminner og steder i offentlig forvaltning.

NTNU Vitenskapsmuseet er Riksantikvarens faglige rådgivende organ om kulturmiljø og arkeologiske steder av betydning på land og under vann i Midt-Norge.

5.2 Fylkeskommunens rolle i kulturminnevernet

Trøndelag fylkeskommune er regional kulturmiljømyndighet, planmyndighet og regional utviklingsaktør. Fylkeskommunen har forvaltningsansvar og er beslutningsmyndighet i samsvar med kulturminneloven for de fleste av fylkets kulturmiljø- og steder, og ivaretar de samlede verneinteressene knyttet til kulturminner og -miljø i plan- og utbyggingssaker.

Fylkeskommunen deltar i kommunenes planlegging med veiledning, faglige innspill, vurderinger og uttalelser til planforslag. Fylkeskommunen kan foreta midlertidig fredning etter kulturminneloven, og kan reise innsigelser mot planer etter plan- og bygningsloven.

Fylkeskommunen er også rette myndighet til å gi dispensasjoner fra kulturminneloven.

Fylkeskommunen har ansvar for skjøtsel, vedlikehold og tilrettelegging av utvalgte kulturmiljø, og skal sørge for at disse blir ivaretatt og sikret for nåtid og fremtid.

Et tett samarbeid mellom fylkeskommune og kommune er en forutsetning for et aktivt og tilstedeværende kulturminnevern.

5.3 Kommunens rolle i kulturminnevernet

Skaun kommune har, i likhet med statsforvaltningen, ansvar for å følge opp Stortingets og regjeringens kulturminnepolitikk, gjeldende lovverk og konvensjoner. Kommunen har flere virkemidler for å sikre dette, som Plan- og bygningsloven, tilskudd og faglig støtte.

Kommunen skal sikre at et representativt antall kulturminner- og miljøer knyttet til Skauns historiske utvikling bevares for fremtiden. Samtidig skal kommunen også ivareta samfunnsmessige behov som infrastruktur og skoler, og legge til rette for næringsvirksomhet. Iblant er ønsket om bevaring og vern i konflikt med samfunnsmessige utviklingsbehov. Andre ganger kan tilstanden til det aktuelle kulturminnet være så dårlig at det ikke er samfunnsøkonomisk forsvarlig å sette det i stand, eller mulig å bevare det. Kommunen skal i slike tilfeller vurdere bruk av ulike former for virkemidler for å sikre kunnskap om kulturminnet, eller vurdere endringer for å sikre gjenbruk, og eventuelt stille krav til tiltak for å ivareta kulturminnet eller -miljøet. Et kulturminnefaglig godt og kvalitativt kunnskapsgrunnlag, i tillegg til en tidlig og tydelig dialog, er ofte nøkkelen til å finne gode løsninger.

Skaun kommune er en betydelig huseier med ansvar for blant annet den fredede Børsa prestegard. I egenskap av å være en stor huseier og samtidig være en forvaltningsinstans som stiller krav overfor andre eiere til behandlingen av bygninger og kulturmiljø og -landskap, har kommunen et særskilt ansvar for å gå foran med et godt eksempel.

5.4 Eiers rolle i kulturminnevernet

Mesteparten av kulturminnene i Norge er i privat eie, dette fører til at den absolutt viktigste innsatsen for kulturminnevernet i Norge, og for vår del i Skaun kommune, gjøres av eierne selv. Det er huseiernes ansvar at den bygningsmessige tilstanden, eller kulturminnet i seg selv, er i samsvar med de kravene som følger av lover og forskrifter. Dette gjelder også kulturminneverdiene, selv om det ikke er like klart uttrykt gjennom lovbestemmelser og forskrifter. For mange huseiere kan ulike bestemmelser og krav være kompliserte å sette seg inn i. Behovet for råd og veiledning fra kommunene og fylkeskommune er derfor betydelig. Opprettholdelse og styrking av den lokale forvaltningskompetansen er omtalt i handlingsprogrammet.

Ofte er det slik at huseiernes planer ikke fanges opp før søknad om arbeid på er sendt til kommunen. Det er ikke slik at kun én løsningsmåte er den eneste. Ofte kan vi sammen, gjennom dialog og rådgivning, finne en god løsning både for kulturminnet og for eier. God kontakt mellom kommune, fylkeskommune og eier er viktig for kulturminnevernet.

Selv om kulturminnevern er eiers ansvar er det også i samfunnets interesse at dette følges opp, fordi eieren ivaretar noe som er viktig for fellesskapet. Et viktig ledd i dette er muligheten for økonomisk bistand til kulturminnevern, særlig når vern medfører ekstra kostnader.

6 Handlingsprogram

Handlingsprogrammet følger opp mål og delmål satt i kapittelet Formål med planen.

Tiltakene er prioritert i sammenheng med nasjonale føringer, regionale mål og kommunens egne ambisjoner, blant annet innenfor hensynssoneområdene.

Punktene under er foreslått i en prioritert rekkefølge og de vil bli vurdert og prioritert i forbindelse med budsjettprosesser.

6.1 Etablering av Skaun kommunes kulturminne- og kulturmiljøfond

Skaun kommune etablerer en egen tilskuddsordning for kulturminner i kommunen. Det vil gjøre det enklere for eiere av kulturminner og bygninger i privat eie.

Fremmes som innspill til økonomi- og handlingsplan for 2023-2026. Det vil før første utdeling lages egne retningslinjer for et slikt fond.

Begrunnelse

Det er stort behov for, og stort etterslep av, vedlikehold og bevaring av bygg som trenger ekstra oppfølging. Et kommunalt tilskudd til eiere som ikke får tilskudd fra kulturminnefondet, eller som tillegg til kulturminnefondets tildelinger, er nødvendig for å kunne ta vare på kulturminner i privat eie for framtidige generasjoner. Tiltaket er en oppfølging av både hovedmål og delmål i planen.

Ansvar og framdrift

Kultur, fritid og frivillighet har ansvar for at tiltaket fremmes som tiltak i budsjett- og økonomiplan for 2023-2026, og for at det lages egne retningslinjer for fondet.

6.2 Hensynssonene og oppfølging av disse

Skaun kommune har i kulturmiljøplanen spesielt prioritert åtte områder, ved å legge disse som egne hensynssoner. Føringsene og ambisjonene som ligger i dette, som er omtalt i de enkelte hensynssonearkene, vil kreve spesiell oppfølging.

Begrunnelse

Begrunnelsen ligger i områdenes kulturhistoriske kvaliteter, at områdene har nasjonal eller regional interesse, eller ved at området er særegent for Skaun kommune. Se hensynssonearkene for mer info.

Ansvar og framdrift

Kommunen skal sammen med eierne bidra til å se på muligheter for å ta vare på bygningsmasse og miljø.

6.3 Utvikling av Børsa prestegård

Her ligger muligheter for å utvikle et kultursenter for kunst og kulturhistorie og også relatert til Erkebiskop Øystein. Utviklingen bør sees i sammenheng med jubileet i 2030. Det er viktig at det også settes av midler til rehabilitering og vedlikehold av den fredete bygningsmassen. Vinteren 2022 ble det levert en masteroppgave ved NTNU som så på mulighetene ved prestegården, og hvordan den kan inkluderes i utviklingen av Børsa sentrum.

Begrunnelse

Etterslepet for bevaring og vedlikehold av bygningsmassen er stort. Anlegget har de eneste fredete bygningene i Skaun kommune ved siden av de tre kirkene.

Ansvar og framdrift

Kultur, fritid og frivillighet, og Eiendomsdrift: det bør lages en plan for utvikling av Børsa prestegård som levende kultursenter.

6.4 Etablering av gravhaugpark ved Jyssan

Det er behov for å tilrettelegge med gangveger, informasjon, benker og en permanent parkeringsplass for besøkende. Se ellers hensynssoneark 3.

Begrunnelse

Gravhaugfeltet på Jyssan er stort, også i regional sammenheng. Behovet for å vise fram helheten og mangfoldet i dette gravfeltet er viktig, både for skolebruk og i turistsammenheng.

Ansvar og framdrift

Kommunen vil fremme forslaget i budsjett- og økonomiplan om midler til prosjektering av gravhaugparken. Forventet oppstart av forprosjekt i 2025. Det vil være nødvendig med avklaring rundt ansvar og nær kontakt med grunneierne.

Anslått prosjekteringskostnad er satt til kr 400 000,-.

6.5 Bidra til restaurering av verneverdige og eldre bygninger i Skaun

Etter at kulturmiljøplan er vedtatt åpnes det i større grad opp for tilskudd fra Kulturminnefondet til bygninger og tiltak. Det må være et mål å øke andel eksterne tilskudd til Skaun kommune på kulturminneområdet.

Begrunnelse

Å ta vare på kulturhistorisk viktige bygninger og anlegg er både et nasjonalt, regionalt og lokalt ansvar. Hele kulturmiljøplanen i Skaun bygger på en forståelse av at dette bør prioriteres.

Ansvar og framdrift

Kultur, fritid og frivillighet og Plan og miljø, sammen med eierne av kulturminner.

6.6 Styrke formidling ved kulturminner

Styrke formidling av historisk viktige kulturminner i Skaun kommune gjennom skilting og informasjon. Et av tiltakene for formidling av kulturminner og kulturhistorie vil være å lage en folkeutgave av kulturmiljøplanen. Ved revidering av turboka *På tur i Skaun* bør kulturhistorisk formidling få enda større plass.

Begrunnelse

Informasjon er viktig ut ifra både pedagogiske og formidlingsmessige kriterier, og vil bidra til at flere av delmålene i denne planen blir fulgt opp. Det er også slik at kunnskap om kulturhistorien bidrar til bedre ivaretagelse av de gjenstandene og bygningene som historien er knyttet til.

Ansvar og framdrift

Oppfølging av dette ligger under enhet Kultur, fritid og frivillighet.

6.7 Vedlikeholdsoversikt for utvalgte kulturminner

For å ta vare på kulturminnene – og miljøene i kommunen bør det utarbeides egne oversikter over nødvendig vedlikehold og tips til gjennomføring for et utvalg av disse. Mølla i Buvika, Vinhuset på Hammer Framigard, Bygdaborgen på Stensåsen og Lisbetsæter bør prioriteres.

Begrunnelse

En slik oversikt vil bidra til at kulturmiljøet ses i sammenheng, og at det gis konkrete råd om vedlikehold og forvaltning av enkeltdeler og helheten i anlegget. Kulturmiljøene som er prioritert over, er plukket ut med bakgrunn i vurderinger gjort i arbeid med hensynssoner og annen verdivurdering.

Ansvar og framdrift

Kommunen skal bidra sammen med eiere med å se på muligheter for å ta vare på bygningsmasse og miljø. Arbeidet er delvis påbegynt på Lisbetsætra.

6.8 Oppdatering og digitalisering av SEFRAK-registreringene

SEFRAK er en forkortelse for Sekretariatet for registrering av faste kulturminner i Norge.

SEFRAK-registreringa ble gjennomført i årene 1975-1995. Bygninger bygd før 1900 ble registrert over hele landet. Kulturminnene ble kartfestet, oppmålt og fotografert.

Trøndelag fylkeskommune har tilbudt kommunene å digitalisere SEFRAK-registeret.

Begrunnelse

En digitalisering av SEFRAK-registrene vil styrke dette registeret som verktøy i kulturminneforvaltningen, byggesaksbehandlingen og arealplanarbeidet i Skaun kommune.

Ansvar og framdrift

Kommunen sammen med Trøndelag fylkeskommune.

6.9 Etablere egne hensynssoneområder ved kommunens kirker

De tre kirkene i Skaun kommune er alle fredet, via automatisk fredning eller gjennom listeføring.

Kirkene ligger sentralt og godt synlig i sine respektive bygder.

For å bevare kirkene, kirkegardene og kulturmiljøet rundt kirkene vil kommunen bidra til det lages egne hensynssonedokument med hensynssoneområder for de tre kirkene, og at disse så innarbeides som nye vedlegg til Kulturmiljøplan og senere innarbeides i kommuneplan.

Det bør også medvirkes til at alle tre kirkene med deres gravsteder får lokale verneplaner.

Begrunnelse

Behovet for langsiktig forvaltning og gode verneplaner for kirkene er viktig for den helhetlige forvaltningen av kirkene og det nærområdet og kulturlandskapet de er en del av.

Ansvar og framdrift

Kommunen sammen med kirkeeierne (menighetsråd og fellesråd).

Dette bør gjennomføres i løpet av planperioden.

7 Kulturminner som har juridisk beskyttelse

Det finnes nasjonale og internasjonale lover som forplikter oss til å ta vare på kulturminner av betydning. I tillegg til lovverk finnes internasjonale konvensjoner og avtaler som Norge har forpliktet seg til å følge. Nedenfor beskriver vi de viktigste av disse.

7.1 Kulturminneloven (KML)

Kulturminneloven er en særlov, dette betyr at den gjelder foran plan- og bygningsloven.

Kulturminnelovens formål, § 1, sier at «Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressursene som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet. Når det etter annen lov treffes vedtak som påvirker kulturminneressursene, skal det legges vekt på denne lovs formål.»

Loven forvaltes av Klima- og miljødepartementet som overordnet myndighet, med Riksantikvaren som faglig sekretariat og direktorat for den utøvende virksomheten.

Fylkeskommunen er regional myndighet på området.

Kulturminneloven forvaltes dermed ikke av kommunen, men den påvirker saker kommunen skal behandle, blant annet etter Plan- og bygningsloven. Kommunen må derfor forholde seg til kulturminneloven i alle saker der fredete bygninger, anlegg eller miljøer er berørt. I tillegg er kommunen pliktig til å melde fra til kulturmyndigheten dersom ikke-fredete bebyggelse fra før 1850 planlegges revet eller vesentlig endret, jf. kulturminneloven § 25.

I tråd med kulturminneloven kan kulturminner fredes automatisk eller gjennom vedtak.

Nedenfor beskriver vi kort hva dette innebærer.

7.1.1 Automatisk fredede kulturminner

Automatisk fredning innebærer at kulturminnet er fredet direkte etter teksten i kulturminneloven, uten et særskilt vedtak. Alle faste kulturminner som er eldre enn 1537 (før-reformatorisk), samt alle stående byggverk oppført innen 1649, er automatisk fredet. Som en ekstra beskyttelse omfatter fredningen også en sikringszone på minimum 5 meter i alle retninger rundt objektet. En fredning innebærer at det er forbudt å ødelegge, gjøre inngrep, endringer eller tilsvarende uten at man har fått skriftlig tillatelse fra vernemyndigheten.

Automatisk fredete kulturminner kan deles inn i fire kategorier:

1. Før-reformatoriske: kulturminner fra før 1537 er automatisk fredet etter kulturminneloven § 4 første ledd uten at det foreligger et vedtak om dette.
2. Stående kulturminner fra perioden 1537-1649: erklært stående byggverk fra reformasjonen til 1649 er automatisk fredede etter kulturminnelovens § 4 tredjeledd.
3. Samiske kulturminner: samiske kulturminner fra 1917 eller eldre er automatisk fredet etter kulturminneloven § 4 annet ledd.
4. Skipsfunn som er eldre enn 100 år er vernet etter kulturminneloven § 14. Vernet omfatter sunkne båter og skip, skrog, tilbehør, last, eller annet som kan ha vært ombord.

Dersom en eier i Skaun kommune avdekker at det finnes automatisk fredede kulturminner på eiendommen, er vedkommende pliktig å melde ifra om dette til Trøndelag fylkeskommune og til Skaun kommune. Dersom slike kulturminner avdekkes ved for eksempelvis graving eller annet grunnarbeid, er eier pliktig å stanse arbeidet umiddelbart.

7.1.2 Kulturminner fredet ved vedtak

Fredning kan skje etter vedtak i henhold til kulturminneloven § 15 og § 22a.

7.1.3 Vedtaksfredet

Faste kulturminner som er yngre enn 1537 og fartøy kan fredes ved enkeltvedtak. I tillegg kan større løst inventar fredes som del av et byggverk eller et anlegg. Det innebærer at et kulturminne er fredet gjennom et særskilt vedtak for det enkelte kulturminnet. Kulturminner kan fredes ved enkeltvedtak fordi de vurderes å ha nasjonal verneverdi. Det er dog svært få kulturminner som er fredet ved enkeltvedtak. Det vil komme frem av fredningsvedtaket hva som er lov og ikke lov å gjøre med kulturminnet. Dersom man er usikker, skal man kontakte Trøndelag fylkeskommune.

Det er vanlig at man i tillegg til kulturminnet også freder nærområdet kulturminnet er en del av, etter Kulturminnelovens § 19. Hva som er tillatt og ikke, kommer fram av fredningsvedtaket.

7.1.4 Forskriftsfredet kulturminne

Et forskriftsfredet kulturminne er et kulturminne eller et miljø i statlig eie, som fredes gjennom forskrift (kulturminnelovens §§20 og 22a), og ikke ved enkeltvedtak. En forskriftsfredning er en forenklet fredningsprosess sammenlignet med enkeltvedtak etter kulturminnelovens § 15.

Det er et mål at samtlige statlige sektorer skal utarbeide egne landsverneplaner, og utarbeide planer for å ivareta sin sektors historiske utvikling. Arbeidet er en del av prosjektet Statens kulturhistoriske eiendommer (SKE). Kulturminner kategoriseres etter verneklasse 1 (fredning) og verneklasse 2.

7.1.5 Midlertidig fredning

Dersom et kulturminne er truet og dets kulturhistoriske verdi er uavklart, kan Riksantikvaren foreta en midlertidig fredning. Dette gjøres fordi man ønsker å avklare om kulturminnet har nasjonal verdi og kan være aktuelt for fredning. Den midlertidige fredningen kan oppheves dersom en gjennomgang avdekker at kulturminnet ikke er av fredningsklasse, kan ivaretas gjennom andre lovverk eller gjennom selvpåttatt vern, eller om fredningen kan fjernes.

En fredningsprosess er et omfattende arbeid. Noen ganger har eier eller forvalter behov eller ønske om å utføre tiltak på det aktuelle kulturminnet innen vedtak om fredning blir fattet av Riksantikvaren. Slike kulturminner betegnes som «pågående fredningssak», og skal da behandles som om de er fredet. Det innebærer at alle former for inngrep skal avklares med regional kulturvernmyndighet.

7.1.6 Listeførte kirker

Kirker bygget før 1537 og erklært stående kirker fra 1537- 1650 er som tidligere omtalt, automatisk fredete. Skaun kirke på Venn er derfor automatisk fredet. I tillegg er også et fåtall yngre kirker vedtaksfredet.

De rundt 300 kirkene i Norge som alle er oppført mellom 1650 og 1850, betraktes som verneverdige og er derfor listeførte. Eventuelle tiltak/vedlikeholdsarbeid på disse kirkene skal

sendes til Riksantikvaren for uttalelse. Riksantikvaren gir faglige råd, men det er biskopen som gir endelig vedtak etter kirkeloven.

I Skaun kommune har vi to slike listeførte kirker:

- Børsa kirke er bygget i tre og oppført i 1857, arkitekten var Christian H. Grosch. Børsa kirke er, på tross av at den er bygget etter 1850, en såkalt listeført kirke. Det er kirka sine arkitektoniske kvaliteter som gir den denne statusen.
- Buvik kirke ble oppført i 1819, og er også en trekonstruksjon. Buvik kirke skiller seg ut ved at den er bygget som kalles et åttekant-plan. Kirka er en av Trøndelags åttekantede kirker, sammen med blant annet kirkene i Klæbu og på Støren.

7.2 Lov om planlegging og byggesaksbehandling

(Plan- og bygningsloven (PBL))

Kommunen har ingen myndighet gjennom Kulturminneloven, men kan gjennom plan- og bygningsloven, og oppretting av hensynssoner gi vern av kulturminner. Siden ikke alle kulturminner er av nasjonal betydning, men likevel kan være av høy regional- eller lokal verdi, kan kommunen gjennom plan- og bygningsloven (PBL) fatte vedtak om vern for å ivareta og sikre disse kulturminnene og -miljøene.

Gjennom bruk av plan- og bygningsloven bidrar Skaun kommune, på lik linje med andre kommuner, til at landets tap av kulturminner reduseres. Dette gjøres gjennom behandling av enkeltsaker og i plansaker. I plansammenheng betegnes kulturhistorisk verdifulle områder som «hensynssoner».

Kommunen har hjemmel i lovverket til å gi eiere pålegg om å utføre vedlikehold og utbedre objekter som vurderes som kulturhistorisk viktige for kommunens historie, og for å sikre at disse objektene ivaretas for fremtidige generasjoner.

Plan- og bygningsloven har flere paragrafer som omfatter vern av kulturminner, -miljøer og -landskap. I kulturminnesakene som behandles av Skaun kommune, er krav som stilles hjemlet i Plan- og bygningsloven. Dette gjelder enkeltsaker som bygge- og rivesaker, konsekvensutredninger samt forslag til reguleringsplaner. I plandelen er flere paragrafer aktuelle i det de omfatter regulering til bevaring gjennom hensynssoner.

Byggesaker som berører kulturminner behandles etter plan- og bygningsloven, som sier:

Ved endring av eksisterende byggverk, oppussing og rehabilitering skal kommunen se til at historisk, arkitektonisk eller annen kulturell verdi som knytter seg til byggets ytre, så vidt mulig blir bevart» I § 29-2 står det «Ethvert tiltak etter kapittel 20 skal prosjekteres og utføres slik at det etter kommunens skjønn innehar gode visuelle kvaliteter både i seg selv og i forhold til dets funksjon og dets bygde og naturlige omgivelser og plassering.

Flere av plan- og bygningslovens paragrafer omhandler kulturminneområdet, som § 31-1, 2, 3, 4 og 8 og § 29-2. Ansvar for planlegging og byggesaksbehandling etter plan- og bygningsloven ligger hos Kommunestyret, men vil i stor grad være delegert til Plan- og miljøutvalget, og i byggesaker svært ofte delegert videre til Kommunedirektøren.

Etter 2009 gir plan- og bygningsloven i § 11-8 adgang til å vedta særlige hensynssoner med formål vern av kulturmiljø, med angivelse av hva som er interessant, og med tilhørende retningslinjer og bestemmelser. Av § 12-5 kommer frem at denne adgangen også omfatter enkeltstående kulturminner. Reguleringsplaner har i dag tidsbegrenset gyldighet (fem år) når det gjelder utbyggingsrettighetene som følger av planen. Hensynssonebestemmelser som gjelder vern, vil imidlertid gjelde inntil annen plan måtte bli vedtatt.

7.3 Andre aktuelle lover, meldinger og konvensjoner

I dag er det et økende behov for å se kulturminner i forhold til beslektede lokale og nasjonale samfunnsinteresser. På et internasjonalt nivå finnes flere avtaler som Norge har forpliktet seg til å følge, og som gir føringer spesielt på et statlig nivå, men også for spesifikke fagområder som kulturminnevern, hvor det også kan foreligge føringer for lokal håndtering.

Her redegjør vi kort for noen av disse og deres formål:

- Trøndelag fylkeskommunes kulturmiljøplan. [Regional plan for kulturmiljø i Trøndelag 2022 – 2030](#), ble vedtatt 15.12.2021. Målet med planarbeidet har vært å formulere felles mål for kulturmiljøarbeidet i planperioden, samordne ressurser og virkemidler, og fremme felles satsinger.
- Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020), [Nye mål i kulturmiljøpolitikken](#). Engasjement, bærekraft og mangfold i en ny og oppdatert kulturminnepolitikk. LINK

- Stortingsmelding nr. 35 (2012-2013), [Framtid med fotfeste](#). Denne tar for seg kulturminneforvaltningen i et samfunn i endring.
- Naturmangfoldloven av 2009, [Lov om forvaltning av naturens mangfold](#). Skal sikre biologiske, landskapsmessige og geologisk mangfold og at økologiske prosesser blir tatt vare på.
- [UNESCO-konvensjonen om vern av immateriell kulturarv](#) (2003). Målet er å beskytte den rikdommen immateriell kulturarv innebærer.
- [Den europeiske landskapskonvensjonen](#) (2004). Formålet er å verne, forvalte og planlegge landskap og organisere europeisk samarbeid på disse områdene.
- [Malta-konvensjonen](#) (1992). Forutsetter at den arkeologiske kulturarven skal bevares som kilde til den europeiske hukommelsen og vitenskapelige studier. LINK
- [Venezia-charteret](#) (1964). Prinsipper for konservering og restaurering av kulturminner er utformet og første gang formulert på internasjonalt nivå.

7.4 Kulturminner uten særskilt juridisk beskyttelse

Et vern innebærer at man har brukt et lovverk for å sikre at et kulturminne- eller kulturmiljø ivaretas for framtiden. Formelt vern er derimot ikke alltid en forutsetning for bevaring av kulturminner, mange kulturminner ivaretas gjennom eiers interesse, kunnskap og engasjement.

I Skaun kommune har vi mange kulturminner som ikke har noen form for vern, og som dermed ikke er formelt beskyttet. Disse kulturminnene og -miljøa har Skaun kommune og dens innbyggere et felles ansvar for å ta vare på. Dette kan vi gjøre gjennom Plan- og bygningsloven, gjennom tilskudd, faglig bistand, kunnskap, og ikke minst gjennom en vilje til å ivareta våre felles verdier, og ofte takket være frivillige ildsjeler.

8 Vernekriterier og utvalgsgrunnlag

Ivaretagelse av kulturminner- og miljøer handler om å gjøre prioriteringer og gode valg, uansett om det er på nasjonalt, regional eller lokalt nivå. Valgene om hvilke kulturminner- og miljøer vi skal bevare må baseres på en faglig vurdering.

Kulturminner og deres verdi og rolle for vår historiske utvikling er ikke en eksakt vitenskap. Fastsettelsen av kriterier for verdivurderinger og utvalg av hva som er «viktige» og «riktige» kulturminner- og miljøer å bevare kan derfor være utfordrende. Ofte velger man å ivareta de

positive sidene ved historien. Det er viktig å huske på at vi også har et ansvar å ivareta og bevare kulturminner som representerer deler av vår historie som vi har et vanskelig forhold til. Et kulturminnes verdi tilskrives eller skapes av menneskers holdninger og verdier til enhver tid, og vektlegging av kriterier som opplevelsesverdi, kunnskapsverdi, eller miljøverdi varierer derfor i takt med at samfunnet endrer seg.

Likevel er det viktig å bruke slike kriterier i en verneprosess, fordi de hjelper oss å sammenligne og analysere kulturminner innenfor samme kategorier, og på tvers av kategorier. I tillegg unngår vi at personlige verdier og meninger vektlegges.

I arbeidet med denne planen har vi brukt følgende kategorier:

Kunnskaps- og kildeverdi

Der kulturmiljøet eller -minnet er viktig kilde til kunnskap og forståelse av fortida. Dette kan gjelde ulike forhold som kulturminnene sitt opphav, bruken og betydningen av disse. Det kan også gjelde menneskene sine liv, tro og samfunnsforhold, og interaksjonen mellom mennesker og natur.

Arkitekturhistorisk og kunsthistorisk verdi

Kriterier som ofte ses sammen med kunnskapsverdi, men som også har egne kriterier. Estetisk verdi knyttes ofte sammen med disse vernekategoriene.

Sosial- og samfunnshistorisk verdi

Her er det ønskelig å se kulturmiljøet i en historisk kontekst.

Opplevelsesverdi

Verdiene er knyttet til allmennheten, eller ulike grupper, sine opplevelser. Kan slik sett sies å ha en mer personlig forankring enn kunnskapsverdiene.

Bruksverdi

En verdikategori som har fått økt oppmerksomhet de senere år. Kulturminnene sin verdi kan ivaretas og økes gjennom ny og/eller endret bruk.

Identitetsskapende verdi

Et område som tillegges stadig sterke betydning. Et eksempel på et identitetsskapende kulturmiljø kan være Piene mølle/Norgesmøllenes anlegg i Buvika.

Symbolverdi

Områder der kulturminnet er gitt en utvidet og annen forståelse enn den opprinnelige verdien i kulturminnet/-miljøet, kan ha en symbolverdi. Der tanker, følelser og holdninger som tilligger objektet eller bygningen har en utvidet lokal, regional eller nasjonal betydning, gis dette en verdi.

Det er i tillegg flere andre kategorier eller inndelinger som kulturmiljøer og -minner kan verdivurderes etter.

De kulturminnene som har blitt valgt ut i denne planen, har blitt valgt fordi de er vurdert til å inneha en eller flere av verdiene gjengitt over. I arbeidet med dette har vi hatt stor hjelp fra Skaun historielag. Jo bedre kunnskap om et kulturminne, desto større kunnskaps-, historisk-, kilde-, og identitetsskapende verdi får det. Dermed blir også muligheten større for at det velges ut for vern og bevaring.

For å sikre bevaring av kulturminner som treffer en eller flere av disse del-verdier, har vi sammenstilt og analysert dem ut fra det enkelte kulturminnes ekthet/autentisitet, tilstandsgrad, pedagogisk potensiale, representativitet og sjeldenhet, og brukspotensiale.

I arbeidet med kulturmiljøplanen er det også tatt inn Riksantikvarens klassifisering av om et kulturminne, en bygning eller et kulturmiljø har svært høy antikvarisk verdi, høy antikvarisk verdi eller antikvarisk verdi. Denne klassifiseringa er brukt i alle de 8 hensynsdokumentene.

Klassifiseringa vil også bli videreført for eventuelt kommende hensynssoneområder.

8.1 Klasse A - svært høy antikvarisk verdi

Dette er i hovedsak bygninger og anlegg med nasjonal verdi. Klasse A omfatter bygninger som er sjeldne på en eller flere måter og forutsettes bevart mest mulig slik de er. En kan ikke forvente å kunne gjøre endringer av betydning.

8.2 Klasse B - høy antikvarisk verdi

Dette er i hovedsak bygninger og anlegg med regional verdi, og som er sjeldne på en eller flere måter. Bygninger i klasse B forutsettes bevart mest mulig slik de er. En kan ikke forvente å kunne

gjøre endringer av betydning når det gjelder eksteriøret. Nødvendige tilpasninger for å sikre fortsatt bruk vil kunne være akseptable så lenge de gjennomføres på antikvariske premisser.

8.3 Klasse C - antikvarisk verdi

Dette er bygninger og anlegg som i noen grad har antikvarisk verdi, og der det i vurderingen også er tatt hensyn til miljøskapende betydning og bygningens verdi som del av et større bygningsmiljø. For bygninger i klasse C kan det vurderes utvendige endringer i noen grad dersom kulturminneverdier hensyntas. Eventuelle tiltak må vurderes i hver enkelt sak og sees i sammenheng med omliggende miljø.

9 Vedlegg

Denne planen har følgende vedlegg:

1. Register over prioriterte kulturminner og miljøer i Skaun kommune
2. Hensynssoneark Børsøra
3. Hensynssoneark Norgesmøllene i Buvika
4. Hensynssoneark for Gravhaugene på Jyssen og Kongehaugen
5. Hensynssoneark for Viggja og kirketomta på Viggja
6. Hensynssoneark for Bygdaborgen på Stensåsen
7. Hensynssoneark for Lisbetsæter
8. Hensynssoneark for Børsa prestegard
9. Hensynssoneark for Husaby
10. Hensynssonekart

10 Litteraturliste

Askeladden - se www.asketladden.no

Buvik kirke 200 år - Snøfugl forlag - 2019

De gamle kirker i Skaun – Skaun historielag - årbok nr. 3 – 1992

Fortidsminneforeningen 2019: Bærekraftig klimaforbedring av gamle hus.

Hole, Gunnbjørg Andersen og Klevan, Karoline - Børsa prestegård, registrering og analyse, Masteroppgave i arkitektur, NTNU høsten 2021

Husmannskår i Skaun sokn – Skaun historielag - årbok nr. 2 1991

Klimaplan 2021 – 2030 – Stortingsmelding nr. 13 (2020 – 2021)

Krig og okkupasjonstid - Skaun historielag - årbok 2013

Kulturminneplan, Melhus kommune (2018) Kulturminneplan Melhus kommune - Melhus kommune

Kulturminnesøk - se www.kulturminnesøk.no

Lov om kulturminner (kulturminneloven) av 01.10.2015, Klima- og miljødepartementet
<http://www.bing.com/search?q=kulturminneloven&src=ie9tr>

Lov om offentlege styresmakters ansvar for kulturverksemd (Kulturloven), Kulturdepartementet
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2007-06-29-89?q=Kulturloven>

Lov om forvaltning av naturens mangfold (Naturmangfoldsloven) av 18-11-2016, Klima- og miljødepartementet
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-100?q=Naturmangfold>

Middelalderkyrkja i Skaun - redaktør Pål Ove Lilleberg, utgitt av Skaun sokneråd - Orkla grafiske

Nasjonale føringer til regional og kommunal planlegging 2019 – 2023, kongelig res 14.5.2019

Nye mål i kulturmiljøpolitikken - Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020)

Næss, Inga E. - Skotet i Buvika – Streiken ved Piene mølle - Samlaget 1988

Riksantikvaren - Bevaring er mest bærekraftig, 2021

Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand, St.meld. nr. 25 (2002-2003),

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-25-2002-2003-/id402861/>

Regional plan for kulturmiljø i Trøndelag 2022-2030 – regional-plan-for-kulturmiljo---hoveddokument-vedtatt-15.12.21.pdf (trondelagfylke.no)

Riksantikvarens fredningsstrategi mot 2020 for kulturminneforvaltningen (2015).

<https://ra.brage.unit.no/ra-xmlui/handle/11250/285158> Byer- og tettsteder

Riksantikvarens satsing på Kulturminne i kommunen (KIK).

<https://www.riksantikvaren.no/prosjekter/kulturminne-i-kommunen>

SEFRAK - Sefrak-registeret - Riksantikvaren

Simsfossen kraftverk – 100 år 1921 – 2021, Elektrisitetens historie i Skaun og Vigdavassdraget – Skaun historielags årbok 2021

SINTEFs rapport “Grønt er ikke bare en farge – Bærekraftige bygninger eksisterer allerede”
[https://www.riksantikvaren.no/sintef-rapport/Høringsutkast: Riksantikvarens klimastrategi 2021](https://www.riksantikvaren.no/sintef-rapport/Høringsutkast:Riksantikvarens_klimastrategi_2021)

Streiken i Buvika – Skaun historielag - årbok 2008

Søraa, Gerd - Buvika før i tida - Snøfugl forlag - 2004

Årbok - Skaun historielag - 2015